

БИЉАНА МИШИЋ

**ПРИКАЗ КЊИГЕ: МАРИНА ПАВЛОВИЋ, НИКОЛА НЕСТОРОВИЋ
(БЕОГРАД, 2017)**

Стручна монографија о истакнутом српском градителу XX века Николи Несторовићу (1868–1957), данас је пред читалачком публиком захваљујући преданом труду ауторке др Марине Павловић и подршке институција (Инжењерска комора Србије, Министарство културе РС и ИП Орион-арт) које су увиделе важност реализације овако значајног истраживачког подухвата и то у години када се обележава шездесет година од смрти великог ствараоца. Иако је богато архитектонско и научно дело Николе Несторовића, аутора бројних репрезентативних београдских здања од којих су нека данас постала и његови симболи, добро познато стручној јавности, оно до публиковања ове монографије није било у целости истражено и презентовано. Ослањајући се и уважавајући резултате бројних претходних студија које се баве појединачним остварењима или аспектима деловања архитекте Несторовића, ауторка је понудила могућности новог читања његове богате личне, професионалне и интелектуалне биографије. Монографија је настала као допуњена приређена докторска дисертација одбрањена на Одељењу за историју уметности Филозофског факултета Универзитета у Београду децембра 2014. године, уз менторску подршку професора др Александра Кадијевића.

Сакупивши обиље података и чињеница, архивску писану, техничку и фотографску грађу, лична сећања потомака, али и сопствене утиске, ауторка је успешно вођеном анализом дошла до закључака који дају сасвим ново светло на поједине аспекте приватног живота и тумачење укупног Несторовићевог дела. Комплексност таквог подухвата може се сагледати најпре ако се има на уму податак да је Несторовићев активни стваралачки период трајао више од тридесет година (од последње деценије XIX до средине треће

деценије XX века) и да је за то време настало чак шездесет осам пројеката од којих је реализовано близу педесет. Од четрдесет и четири до данас сачувана здања шеснаест је уписано на листу појединачних непокретних културних добара, што овог аутора сврстава међу градитеље са највећим бројем заштићених објеката, указујући самим тим и на вредновање његовог целокупног опуса од стране службе заштите.

Обимност оствареног архитектонског дела, реализованог у различитим историјским и друштвеним периодима и околностима, условило је хронолошку структуру монографије као најпоузданији начин доследног праћења и тумачења архитектиног лика и стваралаштва. У потрази за средствима којима би избегла упадање у замку стереотипног набрајања чињеница из приватног и професионалног живота, ауторка уводи и друге интерпретативне методе, међу којима предност даје аналитичности, свеобухватном сагледавању података, а потом садржајној и слојевитој синтези прикупљеног материјала, стављајући акценат на однос стваралаштва и друштвеног, културног, умет-

ничког и приватног миљеа у којем је оно настајало. Управо у том сегменту до изражаја су дошле стручне компетенције ауторке, засноване на њеном личном пројектантском искуству дипломираног инжењера архитектуре, практичном конзерваторском раду у области непокретног културног наслеђа, као и познавању научног апарата историје уметности.

Консеквентно спроведеним историографским поступком кроз штиво се поступно гради мозаик Несторовићеве личности, која је суштински уткана у његов пројектантски рад. Стварајући сликовиту представу о афинитетима, свестраним интересовањима и деловању на различитим плановима, посебан акценат је стављен на специфичности Несторовићевог ауторског израза, које га дефинишу као заговорника савремених схватања архитектуре. Иако образован на чврсто постављеним академским принципима какви су неговани на Берлинској политехници у време његовог школовања, Несторовић је био отворен за прихватање утицаја нових стилских израза у време настајања модерних тенденција, посебно утицаја Ар-Нувоа, сецесије и француског декоративизма. О овим утицајима говори читаво подпоглавље у књизи посвећено великој Светској изложби у Паризу 1900.

Посебну вредност монографије чине компаративна запажања којима ауторка на виспрен и методолошки заснован начин доводи у везу Несторовићево стваралаштво и примере из ближих или удаљенијих архитектонских култура, чији су одједи могли оставити значајног трага на формирање његових естетских и пројектантских ставова. Таква тумачења су посебно дошла до изражаја у разматрању примера јавних државних грађевина пројектованих током међуратног периода која указују на блиску повезаност друштвено-политичких утицаја и одлука и стилских одређења реализованих здања. Настојањем да се расветле најскривенији углови могућих преклапања појединачног плана и ширег друштвеног контекста и историјских збивања добијени су одговори на бројна питања која се тичу разумевања појединих фаза и Несторовићевих полазишта током професионалног деловања.

Структура монографије сачињена од четири главна поглавља одражава кључне теме проучавања Несторовићеве богате уметничке делатности. У уводном поглављу *Биографија* сазнајемо обиље детаља из ауторовог живота, од детињства у варошкој пожаревачкој средини, пресељења и школовања у Београду, студија у Берлину, запослења у Министарству грађевина, професуре на Техничком факултету у Београду чији је постао и први декан након успостављања Београдског

универзитета 1906, до животних дилема и прекретница, пресудних за формирање његових карактерних особина, система вредности и личних опредељења. Сложеност друштвеног и културолошког миљеа у којем је формиран овде је постављена као противтежа веома складном породичном животу Несторовића, испуњеном саосећањем, бригом и пожртвованошћу чланова породице, који су трајно одредили његов лични идентитет и однос према јавном деловању. Истрајност и упорност којом се односио према свему што је радио и стварао јасно су исказани и кроз његов предузетнички таленат и развијен социјални идентитет.

Посебно значајан део овог поглавља је детаљно истражен формативни период (1893–1896) током студија на Краљевској политехници (Königliche Technische Hochschule zu Berlin) у Шарлотенбургу који је Несторовићу пружио свеобухватно академско образовање и упијање импулса једне од динамичнијих европских градитељских средина у успону. Из овог односа са средњоевропском, пре свега Шинкеловском (Karl Friedrich Schinkel) архитектуром развила се стална веза која је обележила целокупно Несторовићево стваралаштво. Очараност градом који је константно мењао обличја пред његовим очима изградњом модерних пословних и јавних палата, али и мостова, путева, пруга и железничке станице, у чијем пројектовању је и сам учествовао, касније се одразило на Несторовићево упорно залагање за примену савремених материјала и конструкција, као и напредних техника грађења.

Професионални развојни пут и богат стваралачки опус Николе Несторовића обрађени су у другој целини са насловом *Стваралаштво*. Еволутивне етапе пројектантског рада временски су уоквирене и историјском периодизацијом: рани период обухвата раздобље од завршетка студија 1896. до династичке смене у Краљевини Србији 1904. и обележен је остварењима у духу академизма XIX века; зрели период прати стваралаштво у периоду 1905–1914, готово у потпуности остварено под утицајима сецесије; позни период 1918–1927. обележен је са неколико изузетно значајних репрезентативних грађевина јавне намене. Посебна пажња је, осим реализованим остварењима, посвећена Несторовићевом суделовању у архитектонским конкурсима и импликацијама које су таква искуства имала на стваралачке преображаје аутора, посебно током ране фазе професионалног бављења: од конкурса за Окружно начелство у Врању, затим београдских утакмица за Дом Народне скупштине и Управу фондова, потом Опленачку

цркву у Тополи, до међуратних конкурса за репрезентативна државна здања.

У сваком од подпоглавља ове целине ауторка вешто повлачи паралеле између општих појава које су обележиле српску градитељску сцену одређеног раздобља и Несторовићевог стваралаштва, али и утицаје који су се одвијали у супротном смеру. Анализом ширег урбаног контекста у којем су дела настајала тражени су одговори на питања доприноса Несторовићеве архитектуре променама у структури и даљем развоју града. Кроз ово поглавље систематски је обрађено свих шездесет и осам поуздано атрибуираних пројеката, од првих радова насталих у оквиру Министарства грађевина Краљевине Србије (царинарница у Забрежју, средња начелства у Рековцу и окружна начелства у Крагујевцу, Крушевцу и Врању), као и објеката стамбене и јавне архитектуре којима је крајем XIX и почетком XX века дао значајан допринос урбанизацији и модернизацији Београда (хотел „Бристол”, Банка Николе Бошковића, Санаторијум „Врачар”, кућа Милана Павловића, Београдска и Врачарска задруга), до међуратних стамбених и стамбено-пословних објеката као и грађевина јавне намене. Посебно је тумачено учешће у тимским пројектима, од којих је највећи број настао у сарадњи са архитектом Андром Стевановићем, током ране градитељске фазе (Зграда Управе фондова, Београдска задруга, Кућа трговца Стаменковића), али и током зрелог периода са другим значајним ауторима попут Бранка Таназевића (Технички факултет), Драгутина Ђорђевића (Универзитетска библиотека) и након 1925. Богдана Несторовића.

Трећа целина књиге, *Друшћивени и њиховни круји*, заправо је покушај да се анализом Несторовићевог деловања у сфери јавног живота, у потпуности заокружи слика о ствараоцу и његовом делу. Осим личне посвећености и преданости пројектантском послу који су резултовали значајним остварењима и државним поруџбинама од најранијег периода професионалног деловања, припадност највишим круговима интелектуалне елите Београда донела је Несторовићу бројне контакте са значајним приватним наручиоцима из редова предузетника, индустријалаца, трговца, друштвених и културних посленика, доприносећи сталном порасту његове репутације. Расветљавањем специфичног поља утицаја који је имао значајан одјек на опште архитектонске токове у Србији овог периода, ауторка у први план ставља Несторовићеву професионалну етику која му је омогућила да током читавог свог активног деловања задржи водећу позицију међу српским градитељима.

Публицистички и научни рад Николе Несторовића, који је од свих сегмената његовог стручног бављења био до сада најмање истражен и презентован, тема је последњег поглавља са насловом *Писана дела*. Осим антологијског Несторовићевог историографског дела *Грађевине и архитектуре у Београду прошлог столећа* (1937), којима су постављени темељи проучавања историје новије српске архитектуре, ауторка у овом поглављу детаљно обрађује све познате објављене и необјављене рукописе, од стручних критика и приказа сопствених и дела својих савременика, преко личног Несторовићевог афинитета према поезији, наставних уџбеника и предавања на предметима Наука о стиловима и Приватне зграде, до *Аутобиографије* коју је сам архитекта сачинио непосредно пред смрт (1955/56). Анализом ове специфичне врсте научног деловања откривају се најличнији интимни ставови градитеља не само о архитектури, већ и о општим вредностима на којима је сукцесивно и пажљиво грађена његова животна и уметничка филозофија.

Четири главне целине монографије употпуњене су уводним и закључним поглављима у којима су изнета додатна појашњења истраживачког метода и поступка, односно синтеза на основу њих добијених резултата. Веродостојност постављених хипотеза и закључака поткрепљена је обиљем разноврсног илустративног материјала, пре свега изворне грађе и архивских докумената из домаћих и иностраних архива, приватних колекција, стручне литературе и периодике. Посебно значајан и користан прилог главном аналитичком сегменту рукописа чини Каталог дела, којим су обухваћени сви детаљно истражени доступни подаци о обрађеним пројектима. Поред систематизованих чињеница из примарних и секундарних извора

истраживања, каталог је употпуњен и подацима прикупљеним на терену што га чини посебно значајним за стручњаке из области заштите културног наслеђа. Својеврстан карактер приручника овог поглавља поткрепљен је и индексом имена, улица, места и објеката, који омогућавају ефикаснију манипулацију и претраживање књиге.

Уочавајући специфичне везе између идеолошких и културних основа раздобља у којем је архитекта Несторовић стварао, његовог професионалног идентитета пројектанта и професора Београдског универзитета, али и интимних афинитета и наклоности које је неговао, књига тематизује знатно шире идејне слојеве друштвеног, културолошког и историјског контекста развоја београдске архитектуре током прве половине XX века. Истовременим тумачењем архитектонских, културних и друштвених појава остварен је значајан допринос у разумевању и вредновању градитељског наслеђа Београда и Србије, који би требало да буде искоришћен као свеж подстицај даљим истраживањима и валоризовањима градитељског наслеђа XIX и XX века. Разумљивим језиком и изграђеним стилем писања, ауторка је задовољила критеријуме стручне јавности за детаљно и консеквентно спроведеним анализама проучаваног архитектонског дела, што потврђује и недавно додељена Годишња награда Друштва конзерватора Србије за 2017. годину, али и приступачности и пријемчивости које књигу препоручују и широј читалачкој публици.

Биљана Б. Мишић,
историчар уметности
самостални истраживач
bibimistic@gmail.com